

ETT SPRÅK MED RÖTTER I FLER LÄNDER ÄN ETT – OM SVENSKAN SOM ETT PLURICENTRISKT SPRÅK

Marika Tandefelt

Professor em., Svenska handelshögskolan i Helsingfors
marika.tandefelt@gmail.com

Abstract

Swedish is one of several pluricentric languages in the world. In both Sweden and Finland there are people who use Swedish as their mother tongue alongside Finnish as a second language. The language variety of the Swedish-speaking Finns is called Finland-Swedish and has been studied for more than a century. It has also been, and still is, an object of language maintenance and language planning. In this contribution, the concept of pluricentrism is explained using the example of Swedish. Sweden-Swedish is generally known as the dominant variety and Finland-Swedish the dominated version. While the difference between the two is noticeable when the language is spoken, in writing, the same standards apply. However, fiction written by Finland-Swedish authors often uses non-standard elements that are considered typical Finland-Swedish, including loans from local dialects and slang, and sometimes from Finnish. The same can be said about authors in Belgium writing in Belgian Dutch and aiming at what could be called sociolinguistic realism. The choice of the author may or may not coincide with the language policy of the publisher in question. At the end of this contribution, a few Finland-Swedish authors express their thoughts about the cooperation between authors and editors in relation to the correctness of language and style.

Forskare som sysslar med kulturvetenskap av något slag har väl alltid haft klart för sig att kulturgränser och politiska gränser inte sammanfaller. Detsamma gäller förstås också språkgränser. De är inte fullt identiska med kulturgränser, och de följer inte heller nationsgränser, dvs. politiska gränser. Därtill kommer att språkgränser sällan är allt igenom tydliga som gränser. Det handlar i stället om flerspråkiga kontaktzoner mellan områden där olika språk talas.

Att de flesta språk används samtidigt i fler länder än ett känner vi till sedan länge. Termen *pluricentricitet* är däremot relativt ny, och den står för ett perspektiv på språklig variation som möjliggör ett flertal jämförelser (Reuter 1992). Här kommer jag att fokusera på det svenska språkområdet som omfattar Sverige och delar av Finland (se Figur 1). Inledningsvis kommer jag att gå igenom några generella kriterier som kännetecknar svenskan som ett pluricentriskt språk. Sedan kommer jag att i stora drag kommentera den regionala variationen i respektive land, visa var skillnader kan uppstå och på vilka språknivåer de kan finnas. Till slut kommer jag att vara konkret och visa på hur ett språks pluricentricitet kan ställa författare och förlag inför språkliga val, dvs. att pluricentricitet har en praktisk betydelse i språkbrukarnas verklighet. Bokförlag som ger ut litteratur som skrivs i ett språkområdes periferi är i en annan situation än de som verkar i dess centrum. Jag kommer att säga något om förlagspolicy och sedan redogöra

för hur några finlandssvenska författare i dag resonerar kring autenticitet och begriplighet i texterna de skriver.

Pluricentricitet i korta drag

Svenskan, liksom nederländskan, är pluricentriska (eg. bicentriska) språk, dvs. de täcker mindre språkområden än t.ex. tyskan som förekommer i flera länder i Europa. Franskan och spanskan representerar språkområden som också når utanför Europa. Engelskan är givetvis det största pluricentriska språket, samtidigt som det är ett språk som talas av fler andraspråkstalare än av modersmålstalare, vilket gör att det är i en kategori för sig.

Storleksmässigt är skillnaderna mellan ”små” och ”stora” pluricentriska språk förstås påfallande, men givetvis handlar det också om historia och politik. I takt med att intresset för det nya pluricentriska perspektivet har vuxit har man allt noggrannare försökt ringa in vad det är som karaktäriserar ett pluricentriskt språk, och man har presenterat rätt detaljerade observationer. De pluricentriska språkens situation är nämligen kolossalt varierande, och man menar i dag att det handlar om ett kontinuum där vissa språk uppfyller flera kriterier på pluricentricitet än andra (Muhr 2012). När det gäller svenskan kan man konstatera att de mest grundläggande kriterierna uppfylls.

Figur 1: Svenska språkets utbredning av Hannu Linkola. Ingår i volymen Gruppsspråk, samspråk, två språk. Svenskan i Finland - i dag och i går. SLS 2015.

(1) Occurrence

Språket förekommer som modersmål i fler länder än ett

Det svenska språkområdet på kartan speglar nuläget, men visar också nästan hur situationen har sett ut på den finska sidan sedan ca 1200-talet. Historiskt sett har områdena längst i norr och i söder i dagens Sverige inte varit så "svenska" som kartan visar, och kuststräckan har tidigare varit enhetligare längs kusten på den finska sidan.

Det svenska språkområdet har alltså ursprungligen täckt ett och samma rike i ca 650 år fram till år 1809 då Sverige förlorade sin östra riksdel Finland till Ryssland. Därefter kan vi verkligen tala om modersmålstalare – och andraspråkstalare – i två länder, inte i två riksdelar eller på bägge sidorna om ett inomhav.

Politiska gränsdragningar som en följd av segrar och förluster, eller genom furstars förlänningar och arvsskiften, känner vi till i Europa. Språkområden är förvånansvärt stabila – om ingen politisk makt tar till etnisk rensning förstås.

(2) Linguistic Distance (Abstand)

Varieteterna förknippas med olika talgemenskaper, och de har ett symbolvärde för talarna

Termen *talgemenskap* – på engelska *speech community* – står för språkbrukarnas upplevelse av ett gemensamt *språksamhälle* som skiljer sig från ett annat inte alltid för att man talar ett annat språk, utan för att man talar en varietet av ett språk som syn- och hörbart är litet annorlunda. Man talar en särskild varietet som bara förekommer inom ett visst geografiskt – och politiskt – område. Det är särskilt representanter för minoritetsvarieteterna som noterar skillnader, men också talare av majoritetsvarieteterna är medvetna om existensen av en annan, ett slags, "utrikesvarietet". Varieteten, får ett värde som symbol och blir därför en möjlig identifikationsfaktor. Språkliga minoriteter tenderar att verkligen notera språket, majoriteter tar det i stället för givet.

(3) Status

Officiell status i fler länder

Nationalspråk, och över huvud taget lagstiftning som berör språk, är som bekant moderna påfund. Att en nation kan – eller måste – samlas kring ett språk är en 1800-talstanke som ofta har fört med sig att majoriteten försöker exkludera eller åtminstone förtrycka den minoritet som talar ett annat språk.

Ett pluricentriskt språk har en fastställd position i de länder där språket talas. Positionen behöver inte vara identisk i de olika länderna, alltså i språkområdets centrum respektive periferin/periferierna, men den ska ge språket den status, det skydd, den erkännelse som dess språkbrukare behöver för att kunna leva ett gott liv på sitt eget språk. Utan en erkänd juridisk position går det inte att hävda språkliga rättigheter som rätt till t.ex. utbildning, myndighetsservice, medier, kulturutbud etc. Att en juridiskt erkänd position inte behöver innebära ett okomplicerat liv i praktiken är sedan en annan sak.

I Sverige är svenskan ett s.k. *huvudspråk*, i Finland är både finskan och svenskan *nationalsspråk* med jämlik officiell status. Svenskan är alltså ett kodifierat – normerat, standardiserat – språk i bägge länderna. Svenskan är vad man i dag kallar *ett komplett samhällsbärande kulturspråk*, vilket betyder att det kan användas i alla de sammanhang och genrer som man förväntar sig av ett standardspråk. Detta gäller också svenskan i Finland. Benämningen *natiolekt* för de olika varieteter som används i olika länder håller på att slå igenom. Termen är bra – den kombinerar den språkvetenskapliga termen *varietet* med den statsrättsliga termen *nation* och den är en analogibildning till *dialekt*.

(4) Acceptance of pluricentricity

Den språkliga variationen mellan olika länder är känd och accepterad samt har ett samband med talarnas sociala/nationella identitet.

Att finlandssvenskan är igenkännbar både för sina egna talare och för talare av svenskan i Sverige gör det förstås lätt att uppleva ett samband mellan varieteteten och den sociala/nationella identiteten.

Finlandssvenskar är medvetna om sin varietet, dvs. de känner till en hel del avvikelser från sverigesvenskan och en hel del särdrag som kännetecknar sverigesvenskan som inte finns i finlandssvenskan. Utgående från personliga erfarenheter kan de ge exempel på hur och när de anpassar sig till svenskan i Sverige och på oftast komiska missförstånd (Tandefelt 2015). Finlandssvenskar är svenskspråkiga finländare, inte svenskar i förskingringen, och någon ambition att byta till den sverigesvenska varieteteten har man inte och behöver man inte heller ha.

(5) Relevance for identity

Varieteten har betydelse för den sociala identiteten och är föremål för åtminstone viss språknormering

Att varieteteten har betydelse för den sociala identiteten betyder att den är förknippad med den talgemenskap som individen ingår i. Fullt så enkelt är det förstås inte i verkligheten. Konstaterandet gäller främst i dag, inte i historisk tid, då språket inte var symbolladdat för språkbrukarna. Majoritetstalare fäster dessutom i regel mindre uppmärksamhet vid språket än minoritetstalare. Inte heller en individ som representerar en språklig minoritet behöver fästa särskilt stor vikt vid språket, utan betonar kanske något annat som centralt för hens identitet. Svenskspråkiga finländare är sällan bara svenskspråkiga; de är också finskspråkiga, dvs. tvåspråkiga eller ibland flerspråkiga. Identifikation med bägge språken är inte ovanlig. Man behöver inte alltid välja att vara finlandssvensk i första hand, utan upplever sig som tvåspråkig, dvs. som en person med två starka språkliga lojaliteter.

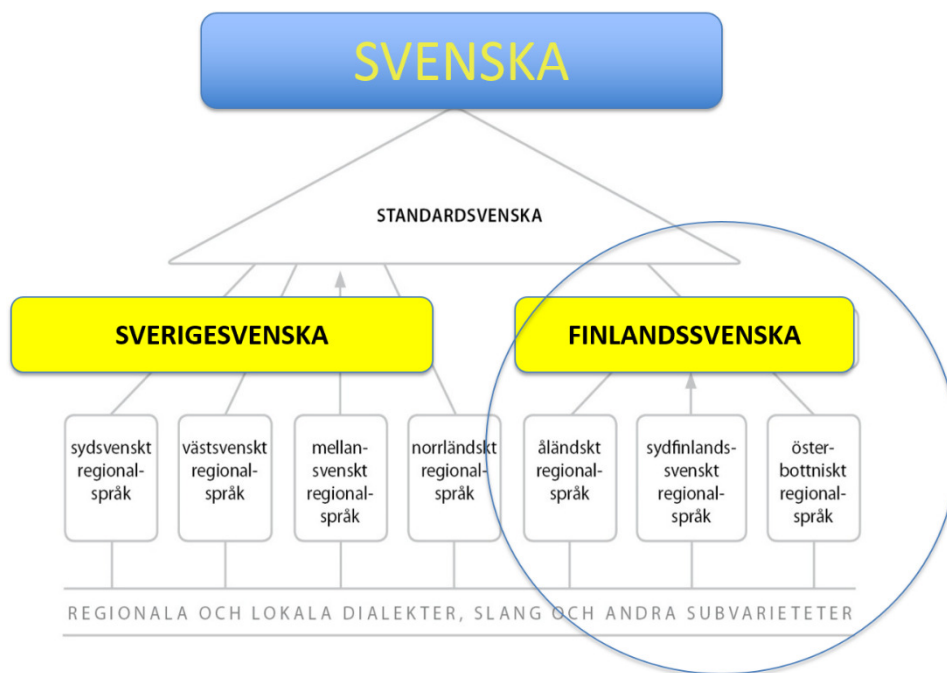
När man diskuterar pluricentricitet i dag är det alltså skäl att minnas att talare av en s.k. dominerad varietet i ett språkområdes periferi sällan är enspråkiga, och att en människas identitet inte är enkelspråkig. För att ytterligare komplicera saken: nationstillhörigheten är en sak, den språkliga gemenskapen är något annat.

Svenskans s.k. normcentrum finns i språkområdets centrum, dvs. i Sverige, men ett svenskt normcentrum finns också i språkområdets periferi i Finland. Precis som i alla andra nordiska länder är språkvården professionell, rentav institutionaliserad, i Sverige och Finland. Den finlandssvenska språkvården samarbetar med den svenska i Sverige, och i över hundra år har strävan varit att hålla ihop den finlandssvenska varieteten/natiolekten med den sverigesvenska. Enkelt uttryckt: om svenskan i Finland utvecklas åt ett annat håll än svenskan i Sverige minskar dess nyttovärde både för samhället i stort och för individerna. Bilden av variationen inom det svenska språkområdet kan tecknas så här (se Figur 2) som bygger på Melin-Köpilä 1996 och af Hällström-Reijonen 2012):

Svenska är språket vi talar och skriver i bägge länderna. Det finns en gemensam standardvarietet i bägge.

Sverigesvenskan kan delas upp i fyra större regionala varieteter från söder till norr: sydsvenska, västsvenska, mellansvenska och nordsvenska.

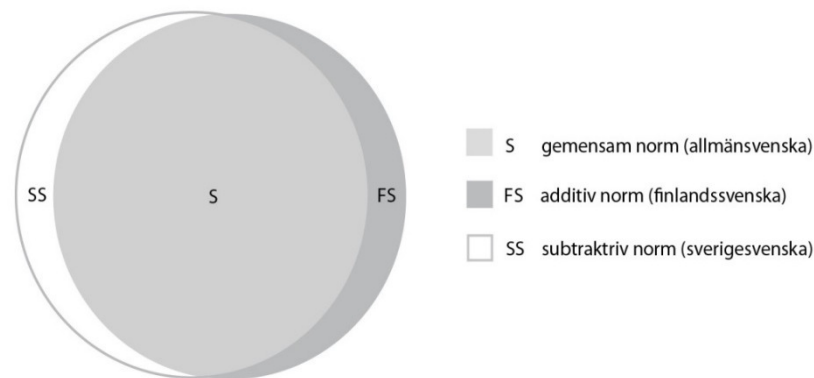
Finlandssvenskan brukar delas upp i tre regionala varieteter: ett åländskt, ett sydfinlandsvenskt och ett österbottniskt regionalspråk. De regionala varieteterna har s.a.s. vuxit fram ur lokala dialekter (folkmål); lokala språk är också slang och andra gruppsspråk. Bilden illustrerar främst en geografisk variation, i urbana miljöer varierar språket dessutom socialt, vilket inte syns här.

Figur 2: Svenskans geografiska varieteter. Figuren bygger på Melin-Köpilä 1996, s. 32 och af Hällström-Reijonen 2012, s. 73

Både sverigesvenskan och finlandssvenskan har alltså en fullskalig variation mellan ett överregionalt standardspråk, regionala varieteter och dessutom lokala språkarter. I Sverige är dialekterna/folkmålen på många håll försvunna. I Finland talas fortfarande ca 80 olika svenska dialekter av talare som i regel är bidialektala (Ivars 2015). De behärskar dialekten som de lärt sig i sin närmiljö och standardspråket som de har mött i skolan, i medierna, i kommunikationen med andra talare i Finland och förstås i Sverige. Eftersom finlandssvenskan i hög grad har bevarat sina dialekter är den geografiska variationen faktiskt större på svenska i Finland än i Sverige.

Att åstadkomma en pålitlig bild som skulle återge hur stor skillnaden är mellan sverigesvenskan och finlandssvenskan är omöjligt. Det går helt enkelt inte att kvantifiera likheter och olikheter mellan varieteter. Däremot går det att rita upp en föreställning av hur det möjligen förhåller sig utgående från kvalitativ kunskap om varieteterna i fråga (Melin-Köpilä 1996 s. 204; af Hällström-Reijonen 2012 s. 75). Figur 3 åskådliggör hur mycket som kan tänkas vara gemensamt (S) för alla som talar och skriver svenska, och hur litet (SS resp. FS) som de facto inte delas av alla språkbrukare.

Figur 3: Likheter och skillnader mellan allmänsvenska, finlandssvenska och sverigesvenska. Källa: Melin-Köpilä 1996, s. 204.

SS står för sverigesvenska uttryck som finlandssvenskarna visserligen förstår, men inte använder själva, utan upplever som påfallande sverigesvenska. I regel är det mesta begripligt för en finlandssvensk även om hen inte själv skulle använda precis samma uttryckssätt. Ur finlandssvensk synvinkel handlar det om en subtraktiv norm, dvs. en del av språket som inte ingår i den finlandssvenska varietet.

FS står för finlandssvenska uttryck som sverigesvenskar kanske inte förstår, men som är nödvändiga i det finländska samhället. Sådana är t.ex. officiella termer (egenhandsrätt/egenmäktigt förfarande), titlar (bergsråd) och svenska ord för finländska företeelser (abiturient/elev i sista klassen i gymnasiet). En del finlandssvenska ord och uttryck uppfattar språkbrukarna som särskilt starkt förknippade med den finlandssvenska identiteten

(julgubbe/jultomte). Ur finlandssvensk synvinkel är det fråga om en additiv norm, dvs. något som ingår i finlandssvenskan, men saknas i sverigesvenska.

Vissa kvantitativa bedömningar har gjorts i fråga om hur frekventa de finländska särdragen är t.ex. i finlandssvenska tidningstexter. Det har visat sig att de är få. I en text på 1 000 ord är mindre än en procent s.k. finlandismer. Ju professionellare skribenten är, desto färre är exemplen på finlandssvenska uttryck som känns främmande i Sverige. Det är alltså inte mycket som en sverigesvensk läsare av en finlandssvensk tidning kan tänkas reagera på.

Språkgranskning av finlandssvenska texter

För drygt 100 år sedan startade den s.k. *Landsmålsföreningen* (1874) en systematisk insamling av exempel på olikheter mellan standardvarieteterna av finlandssvenska och sverigesvenska (Thylin-Klaus 2015). Utgående från detta material och egna iakttagelser sammanställde Hugo Bergroth verket *Finlandssvenska* 1917 (2 uppl. 1928). Den var tänkt som ett hjälpmedel för finlandssvenska skribenter. Det skulle så småningom att visa sig att användarna av verket var onödigt nitiska (Tandefelt 2017a).

Det som var tänkt som en hjälp vid författarnas granskning av sina egna manuskript urartade i språktvätt från förlagens sida och skarpa språkliga kommentar av recensenterna. Jakten på finlandismer ledde till att skribenterna fick komplex för sitt språk – sin finlandssvenska varietet – och kravet på språkliga rättelser enligt en viss bestämd norm upplevdes som en tvångströja. Problemet var att man inte förstod att ställa olika krav och ge olika frihetsgrader åt skribenterna beroende på vilka texter det handlade om.

I dag är utgångspunkten i stället denna: Finlandssvenskan skiljer sig mest från sverigesvenskan i tal, minst i skrift. Vi använder samma ordböcker, samma skrivregler och följer samma språkriktighetsnormer. Dagens professionella språkvårdare uppmärksammar språket i sakprosa, tidningstexter och läromedel. Där ska texterna följa det allmänsvenska språkbruket. Språkvård för medierna finns, språkgranskning av läromedel finns. Myndighetstexter och läromedel är ofta översatta. Särskilt översättningar ställer krav på genomgång av språkgranskare som behärskar fakta och terminologi (Gustafsson 2017; Lassus 2017; Äikäs 2017; af Hällström-Reijonen 2017).

Skönlitteraturen behandlas i dag med lättare hand än förr. Ett skönlitterärt verk behöver frihetsgrader, ska kunna återge varierande språkmiljöer. Det är främst talspråket som är lokalt färgat. Särskilt i replikerna behöver författaren använda ett för miljön, för tiden, för karaktärerna autentiskt språk. Samtidigt ska läsaren inte behöva ha lokalkännedom för att förstå texten.

Böcker som ges ut på svenska i Finland har potentiella läsare i Sverige, och när en finlandssvensk författares formuleringar diskuteras på ett finlandssvenskt förlag berörs bl.a. skillnader mellan svenskan här och svenskan där. På samma sätt har böcker som ges ut på nederländska i Belgien potentiella läsare i Nederländerna. I bägge fallen kan man behöva tänka på om en större läsekrets i grannlandet – i språkområdets centrum – kan förstå allt i texten.

Förlagspolicy i två länder

I slutet av 1900-talet genomförde några belgiska språkforskare en systematisk studie där de komparerade förlagens policy i Belgien och Nederländerna å den ena sidan, och i Sverige och Finland å den andra sidan (Bijvoet & Laureys 1999; Vannyvel 2000; Bijvoet & Vannyvel 2001;

Laureys 2003). Vad är det som gör nederländskan och svenskan till intressanta jämförelseobjekt? Forskarna understryker en del likheter (1–5) och några olikheter (6–8):

1. Språken används i grannländer med starka historiska band.
2. Den geografiska närheten gör att språkbrukarna i respektive land har lätt att hålla sig à jour med språk, kultur och samhälle hos grannen.
3. Finland och Belgien är bägge officiellt tvåspråkiga länder.
4. Språkkontakt i bägge fallen. Nederländskan i Belgien påverkas av franskan, svenskan i Finland av finskan.
5. De belgiska forskarna påpekar också att natiolekterna i Belgien och Finland utmärks av dialektala drag, och att dialekterna har en större vitalitet här än de har i respektive språkområdes centrum, Nederländerna respektive Sverige.
6. En påfallande skillnad mellan nederländskan i Belgien och svenskan i Finland gäller antalet talare. (Antalet nederländsktalande belgare uppgår till drygt 6 miljoner, antalet finlandssvenskar (300 000) är obetydligt i jämförelse.)
7. I fråga om samhällelig position skiljer sig finlandssvenskan från den belgiska nederländskan, särskilt ur ett historiskt perspektiv. Svenskan i Finland knyter an inte bara till Sverige utan dessutom till stora delar av Norden.
8. Också majoritetsspråkens status skiljer sig märkbart från varandra: Franskan är ett internationellt språk med officiell status i många länder. Finskan har officiell status endast i Finland.

Marknaden för förlag verksamma i Sverige och Finland, respektive i Nederländerna och Belgien, är alltså inte endast nationell, utan den täcker hela det svenska respektive det nederländska språkområdet. Läsarna kan representera såväl den dominerande natiolekten (nederländskan i Nederländerna och svenskan i Sverige) som den dominerade natiolekten (den flamländska nederländskan och finlandssvenskan).

Den belgiska undersökningen gällde bl.a. förlagens marknadsföring och språkpolitik samt deras språkgranskning och attityder till särdrag som avviker från den dominerande natiolekten. Utgivningen av litteratur på nederländska domineras i Belgien av förlagen i Nederländerna. De flamländska förlagen är alltså underlägsna sina konkurrenter. Det är en mycket liten andel flamländsk litteratur som säljs till läsare i grannlandet. De belgiska förlagens representanter menar att den flamländska litteraturen inte uppmärksammas i medierna i Nederländerna. Det är endast mycket framgångsrika flamländska författare som blir omtalade i Nederländerna, och de har ofta kontrakt med förlag i grannlandet, inte med förlag i hemlandet.

I Sverige är förlagens marknadsföring helt inriktad på läsarna i det egna landet. Den finlandssvenska marknaden är liten, och man når den rätt enkelt genom att de finlandssvenska förlagen tar delupplagor av svensk litteratur. För finlandssvenska förlag är aktiv marknadsföring och synlighet i grannlandet däremot mycket viktiga. Det är i Sverige de många läsarna finns. Precis som i fråga om erkända flamländska författare som blir lästa i Nederländerna är det i första hand framgångsrika finlandssvenska författare som når en publik i Sverige.

Förlagens representanter tillfrågades också om hur de hanterar författarnas språk, dvs. närmast hur de förhåller sig till författare som skriver på nederländska i Belgien respektive

svenska i Finland. Det visar sig att förlag både i Nederländerna och i Belgien följer den nederlands-nederländska normen. Forskarna menar att det är ekonomiska intressen som ligger bakom detta. De flamländska förlagen i Belgien behöver marknaden i Nederländerna, och de vill inte riskera en sämre försäljning p.g.a. läsarnas eventuella språkliga problem. Belgien-nederländska ord och uttryck stryks, utom i dialogerna. Barnlitteratur genomgår en särskilt noggrann granskning. Man väljer den språknorm som har den högsta statusen i hela språkområdet, vilket betyder att det är den nederlands-nederländska normen som gäller. Argumentet att barn kan behöva möta ett språk att känna igen sig i uppmärksammas inte.

I Sverige har de svenska förlagsrepresentanterna, enligt forskarna, svårt att förstå frågan om valet av skriftnorm. Förlagen köper in delupplagor där språket redan har granskats av det finländska förlaget. Språket förblir alltså oförändrat. I de fall då det svenska förlaget kommer in tidigare i produktionen kan sverigesvenska förlagsredaktörer anlägga synpunkter på språket. Man är inte särskilt krävande, och det är författaren som tar det slutgiltiga beslutet.

De svenska förlagen förefaller att ha en tolerantare attityd till finlandssvenskan än vad de nederländska och flamländska förlagen har till nederländskan i Belgien. En intressant skillnad i fråga om språkpolicy gäller barnböckerna; i Finland anser man det vara viktigt att läsarna av barnlitteratur får möta ett finlandssvenskt språk som de känner igen.

”Språktvätten” av belgiska särdrag förefaller hård. Förlagsredaktören har i uppdrag att markera allt som låter icke-normenligt, och författarna ombeds skriva om sin text, ibland helt och hållet. Samtidigt menar forskarna att framgångsrika belgiska författare, som fått kontrakt med nederländska förlag, påfallande ofta använder ett flamländskt språkbruk. Deras språk åtgärdas alltså inte eller åtgärdas betydligt mindre än andras, och deras böcker läses av många i bägge länderna. Språkreningen tycks alltså egentligen inte bero på verkliga förståelseproblem hos läsarna.

På de finlandssvenska förlagen är det i regel finlandssvenskar som arbetar som förlagsredaktörer och språkgranskare. De regler de har att följa är inte rigorösa. Enligt förlagens representanter behöver inte allt som är finlandssvenskt ersättas med något allmänsvenskt. Ord som inte har någon motsvarighet i sverigesvenskan får stå kvar, medan från finskan översatta uttryck gärna byts ut. Finlandssvenska böcker blir sålda, lånade och lästa i Sverige. Forskarna konstaterar att finlandssvenska inte innebär problem för sverigesvenska läsare.

Den belgiska natiolekten har en svag position i skönlitteraturen, medan den finlandssvenska natiolekten står betydligt starkare. Den finlandssvenska litteraturen får bevara sitt eget tonfall, visa upp sin egen nationella identitet. Här menar de belgiska forskarna att skillnaden i språkpolicy är stor.

Vad gäller sättet på vilket de nederländska och sverigesvenska förlagsrepresentanterna ser på de dominerade natiolekterna finns däremot likheter. Flamländskan kan beskrivas som ”charmig” och ”exotisk”, finlandssvenskan kallas ”konstig”, ”ålderdomlig” och ”dialektal”. Man anar att det endast är den dominerande natiolekten som är ”normal”.

Finlandssvenska författares syn på sitt språk

Våren 2014 besvarade nästan 30 finlandssvenska skönlitterära författare ett knappt dussin frågor om att skriva på svenska i Finland. De tillfrågades dels om hur de balanserar mellan autenticitet och begriplighet t.ex. när de återger tal, dels om sin erfarenhet av samarbetet i fråga

om språkbehandlingen mellan författare och förlag. Jag använder mig här av detta material, men författarna förblir anonyma (Tandefelt 2017b).

Anledningen till att jag ställde frågor uttryckligen om hur författarna väljer att återge tal är att det är i talet som den finlandssvenska varieteten framträder mest. En övervägande del av de finlandssvenska särdragen hör främst hemma i informellt, närmast vardagligt, tal, och vill man återge en autentisk dialog som utspelar sig i en finlandssvensk miljö, måste man träffa flera val. Berättelsen kan utspela sig i miljöer där det talas *finska*, i miljöer där det också talas *andra språk* (t.ex. ryska i historiska miljöer, varför inte engelska eller något invandrat språk i dag?) och i miljöer där det talas *slang* eller finlandssvensk *dialekt*. Variationen är alltså stor.

Det finns olika möjligheter att visa för läsaren att berättelsen utspelar sig i en miljö där inte alla personer i alla situationer talar bokens huvudspråk, svenska. Så här kan man tänka sig att hjälpa den icke-finskunniga läsaren på traven (citat ur enkäten):

Jag tycker i alla fall att om man vill gestalta en tvåspråkig verklighet måste man låta finskan synas på något sätt. Jag har ofta valt att sätta in enskilda hela meningar på finska som sedan antingen förklaras eller inte förklaras i den följande texten.

Lite grann har finskan diskuterats [på förlaget], men nog accepterats i mina texter. Bl.a. har jag själv någon gång insisterat på asterisk och översättning nere på sidan. I en av mina böcker finns ett visst inslag av österbottnisk dialekt i replikerna, det accepterades utan vidare.

Man kan räkna med att de flesta finlandssvenska läsare behärskar finska i en sådan utsträckning att inslag på finska inte bereder dem större svårigheter. Om man vill nå sverigesvenska läsare måste man däremot se till att läsningen löper trots kortare, eller längre, inslag på finska. Att bedöma om inslag av dialekt också kräver något slags omtanke om läsaren – i Finland och i Sverige – är svårare.

De finlandssvenska dialekterna är som tidigare nämnts fullt levande på många håll i Svenskfinland. Också i en modern miljö – fiktiv eller reell – kan dialekt förekomma vid sidan av andra sociala varieteter. En människas sätt att tala – hennes personliga bruk av såväl dialekt som sociolekt – placerar henne i en viss landsända eller i en viss social miljö. Att det inte behöver vara – helst inte ska vara – fråga om något slags trogen återgivning av dialektalt tal tycks författarna anse. Man föredrar att signalera dialekt eller sociolekt med diskreta medel:

Det är väldigt svårt att skriva trovärdig dialekt som s e r bra ut. En dialekt ska helst höras för att fungera. [...] men att försöka s t a v a rätt på närpesiska eller någon annan dialekt skulle aldrig falla mig in.

[...] intresserar mig mera för hur man kan t.ex. markera en dialekt eller ett ålderdomligt språk utan att man strävar till någon form av autentiskt språkbruk.

Slang är också ett lokalt språk på samma sätt som dialekten, och även den kan vara svårbegriplig för utomstående:

Finlandssvensk slang är tämligen obegriplig för utomstående, och skiljer sig dessutom mellan olika regioner. Helsingforsslang med sitt starka inflytande från finskan förstås säkert lättare av finskspråkiga, medan de i motsvarande grad antagligen skulle ha svårt för Jeppisslang [Jakobstadsslang], vilken i sin tur kanske förstås lättare av en (riks-)svenskspråkig. Slang ser jag överhuvudtaget som alltför ortsspecifik för att vara användbar (åtminstone utan förklaringar, fotnoter etc.). Men klart är att autenticiteten kan bli lidande om alla involverade presenteras talande någon form av hög- eller standardsvenska.

Som författare kan man lägga ansvaret på läsaren, och lita på dennes erfarenhet och vilja att begripa. Då är författaren i första hand trogen den miljö hen vill skildra och resultatet blir en hög grad av autenticitet:

Jag beskriver den miljö jag behärskar och ser allting i en så äkta ren spegel som möjligt.

Andra författare resonerar annorlunda eller är helt enkelt inte ute efter att åstadkomma en så att säga naturtrogen skildring. Men berättelsen har sitt ”specifika språk” och det gäller att hitta och använda den.

Förstås grubblar man på det – författaren för att hon vill skapa en levande och trovärdig text där språket smälter ihop med berättelsen, och förlagsredaktören kanske något mer ur säljbarhetssynvinkel.

Stilistik snarare än naturalism är vad jag intresserar mig för, och just begriplighet har aldrig varit på agendan.

När en finlandssvensk författare, använder ett uttryck som är särpräglad finlandssvenskt kan det bero på ett medvetet val som botten i ett övervägande, men lika väl på ett omedvetet val som beror på att det finlandssvenska uttrycks sättet ligger närmast till hands. Om förlagsredaktören – i ett senare skede språkgranskaren – noterar formuleringen tas saken upp till diskussion, alternativa formuleringar läggs fram och prövas. Och författaren avgör frågan.

Författarna verkar uppskatta den språkkontroll som förlaget gör. Det betyder inte att man alltid är överens, men att formuleringen åtminstone blir belyst och genomtänkt. Några exempel på hur samarbetet med förlaget beskrivs av författarna:

Finlandssvenska särdrag diskuteras alltid. [...] I vissa fall kan finlandssvenska särdrag motiveras, i andra fall är det bättre att gå in för standarduttryck.

Görs av både redaktören och språkgranskaren. Oftast fogar jag mig snällt, ibland, främst gällande repliker, står jag på mig när det korrekta inte motsvarar min avlyssning av verkligheten.

Tendensen att konstigförklara, oviljan att avvika från det man har vuxit upp med och motståndet mot ett uttryck man inte har hört eller åtminstone inte är van vid är alla bekanta reaktioner. Författarna resonerar som de flesta finlandssvenskar gör, men med ett viktigt undantag: de är medvetna professionella språkbrukare som är inställda på att arbeta med sin text och få den att gå fram. Ibland kräver detta finlandssvenska.

Det är inte lätt att sälja finlandssvensk litteratur i Sverige. Ett fåtal författarnamn är välkända, förekommer i medierna och deras böcker blir köpta eller lånade på bibliotek. De verkligt stora namnen uppfattas i Sverige som inhemska svenska författare av mindre litterärt kunniga personer. Men många namn är okända. Att det skulle vara varieteten, finlandssvenskan, som ställer hinder i vägen anser varken författare eller förlag. De finlandssvenska förlagen beaktar ändå språkfrågan, eller varietetsfrågan:

Vi har jobbat en del med rikssvenska samarbetsförlag, och då påpekar de ofta sådant som de tycker låter märkligt i deras öron. Det har vi försökt ta till oss och föra vidare. Det händer dock att författaren protesterar vilt, alla har vi våra favorituttryck och det allmänsvenska uttrycket kan ibland låta obekant i författarens öron!

Svenska läsares reaktioner på språket, och de läshinder som eventuellt kan uppstå, får förlagsredaktören lov att ha i tankarna. Författaren kan, lätt frustrerad, fråga sig vad det är som händer om ”vi ska jobba fram någon sorts *main stream*-produkt som så många som möjligt kan förstå”. En författare med mångårig erfarenhet av samarbete med förlagsredaktörer i Sverige konstaterar:

Den påstådda [svenska] oginheten har för övrigt minskat med åren, tror jag. Och man måste komma ihåg att det i de allra flesta fallen är fråga om att korrigera språkfel. Ingen har något intresse av dåligt språkbruk i våra böcker, var de än kommer ut.

Dagens finlandssvenska författare råkar inte ut för samma sak som gårdagens – deras texter blir inte språkputsade utan att de vet om det och kan ingripa. Hanteringen av processen från manus till bok har professionaliserats, och de olika aktörerna vet vilka deras uppgifter är. Det finns också en större tolerans för ett språkbruk som är litet annorlunda. Det är inte längre provocerande att återge gatans språk eller bygdens mål. Också spår av språkkontakt accepteras. Verklighetens språk behöver inte längre tvättas.

Litteratur

Bergroth, Hugo 1917. *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Helsingfors.

Af Hällström-Reijonen, Charlotta 2012. *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag*. Nordica, finska, finskugriska och nordiska institutionen vid Helsingfors universitet.

- Af Hällström-Reijonen, Charlotta 2017. Dagstidningsfinlandismer. Ingår i Marika Tandefelt (red.) *Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går* II:1 (s. 177-206). Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ivars, Ann Marie 2015. *Dialekter och småstadsspråk. Svenskan i Finland – i dag och i går* I:1. Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Gustafsson, Anna Maria 2017. De finlandssvenska journalisterna och språkvården. Ingår i Marika Tandefelt (red.) *Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går* II:1 (s. 161-176). Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lassus, Jannika 2017. Svenskt myndighetsspråk i Finland. Ingår i Marika Tandefelt (red.) *Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går* II:1 (s. 98-110). Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lassus, Jannika 2017. Översättning till svenska i Finland. Ingår i Marika Tandefelt (red.) *Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går* II:1 (s. 111-141). Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Melin-Köpilä, Christina 1996. *Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 41.
- Muhr, Rudolf 2012. Linguistic dominance and nondominance in pluricentric languages. In Rudolf Muhr (ed.) *Non-Dominant Varieties of Pluricentric Languages. Getting the Picture*. Österreichisches Deutsch. Sprache der Gegenwart, band 14 (s. 23–48). Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang.
- Reuter, Mikael 1992. Swedish as a Pluricentric Language. In Michael Clyne (ed.) *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Tandefelt, Marika 2015. Ett språk i två länder. Ingår i Marika Tandefelt (red.) *Gruppspråk, samspråk, två språk, Svenskan i Finland – i dag och i går* I:2 (s. 153–184). Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Tandefelt, Marika 2017a. Språkval i finlandssvensk skönlitterär prosa. Ingår i Marika Tandefelt (red.) *Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går* II:1 (s. 32-78). Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Tandefelt, Marika 2017b. Författaren, förläggaren och språket. Ingår i Marika Tandefelt (red.) *Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går* II:1 (s. 79-102). Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Thylin-Klaus, Jennica 2015. *Särdrag, stavning, självbild. En idéhistorisk studie av svensk språkplanering i Finland 1860–1920*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, nr 793, Helsingfors
- Äikäs, Monica 2017. Språkgranskning av finlandssvenska läromedel. Ingår i Marika Tandefelt (red.) *Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går* II:1 (s. 53-70). Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland.